

PEDAGOGIA

L'Escola Normal femenina de Lleida: les primeres directores fins a Pepita Úriz Pi (1885-1936)

pàg. 58-69

Quintí Casals Bergés
Universitat de Lleida

RESUM ABSTRACT

En aquest article fem una anàlisi de l'Escola Normal Femenina a Lleida des de la seva creació en 1885 fins al començament de la Guerra Civil a Espanya (1936).

En aquest repàs fem una nòmina del personal que dirigí l'escola i les seves principals docents, centrant-nos, sobretot, en les figures de Lilia Heras, directora de 1887 a 1927, i Pepita Úriz, directora en temps de la República (1931-1934) com els dos models pedagògics contraposats que lluiten en l'escola i Catalunya per imposar el seu model educatiu.

PARAULES CLAU KEYWORDS

Escola Normal Femenina de Lleida, Feminisme, Educació, Universitàries.

This paper is an analysis of the Normal School of Women in Lleida since its creation in 1885 until the beginning of the Spanish Civil War (1936). In this review we make a list of the directors, focusing mainly on Lilia Heras, director from 1887 to 1927, and Pepita Úriz, director at the time of the Second Republic (1931-1934) and their opposite models of education in the School.

Female Normal School of Lleida, Feminism, Education, University.

1885 i cessà, per motius de salut, el 23 de febrer de 1886. El càrrec tenia una assignació de 2.000 pessetes de sou anuals. Nascuda a Lleida, era filla del farmacèutic Marià Agelet Casanoves i Carme Targa. Aquell 3 de novembre, la diputació també nomenava professors auxiliars Josep Pleyan de Porta, professor de primària i cronista de la ciutat, i Joan Calahorra, professor de la Normal Masculina; professor de Religió, Josep Pujargimon, i portera, Maria Bonet Prats. La Normal Femenina inicià la seva singladura en una sala del carrer Acadèmia de Lleida, però Calahorra no s'incorporà al seu lloc, essent substituït per Miquel Viola Araújo (Reial Ordre de 20 de novembre de 1885).² Posteriorment, el 5 d'octubre de 1886, l'escola traslladà la seva seu al carrer Cavallers, número 42, a l'edifici de l'antiga Casa Marañososa (avui col·legi Cervantes), que també allotjava l'Escola de Mestres Masculina (fig. 2).

Fig. 2. Antiga Casa Marañososa (avui col·legi Cervantes), on s'instal·là l'Escola Normal Femenina en 1886. Foto de Quintí Casals.

Després de cessar, Agelet fou substituïda interinament per Maria Guadalupe del Llano Armengol, que ocupà el càrrec del 23 de febrer de 1886 al 19 de març de 1887, i que s'encarregà de dirigir aquest primer trasllat de l'escola.³ Llano, nascuda a Lleida, marxà l'any següent, però tornà el curs 1891-1892 amb la categoria de mestra auxiliar i el títol de mestra de Normal. Posteriorment, en 1900 era nomenada secretària del centre amb un sou de 1.500 pessetes. Romangué en l'escola de Lleida fins al curs 1902-1903 com a professora d'Aritmètica, Geometria, Àlgebra i Trigonometria. En 1903 constava com a condecorada pel rei Alfons XIII en representació de l'Escola. El curs següent (1903-1904) es traslladà per concurs a l'Escola de Pontevedra. Després, el 22 d'agost de 1914, s'incorporava a l'Escola de Mestres de Saragossa, on desenvolupà la seva tasca docent com a professora de Pedagogia i Filosofia i Psicologia fins al 2 de novembre de 1963. El curs 1929-1930 constava com a directora de l'escola saragossana, tot i que el setembre de 1936 fou suspesa de la feina i es quedà sense sou. Entremig, fou reintegrada temporalment com a directora de l'Escola Normal de Mestres de Lleida l'1 de desembre de 1934.⁴

Les primeres classes de la Normal Femenina havien començat, amb Agelet al front, l'1 de febrer del 1886, amb 114 alumnes oficials i 6 de lliures matriculades. L'any següent, ja amb Llano dirigint l'escola, foren 140 les matriculades, les quals, un cop aconseguit el títol, donaren en anys successius l'impuls definitiu a l'ensenyament primari femení en la província. Els estudis de magisteri femení constaven de dos cursos, en els quals s'instruïa les alumnes en Religió, Moral i Història Sagrada, Cal·ligrafia, Gramàtica, Geografia, Història d'Espanya, Geometria i Dibuix aplicats a les labors «por ser asignaturas aplicadas a su última parte». L'èxit inicial del centre va demostrar la seva necessitat, consolidant-se ben aviat com el referent pedagògic femení de la província (MIÑAMBRES 1994).

Durant el segon curs de vida del centre, el 19 de març de 1887, l'escola tornava a canviar de directora, essent nomenada per oposició Lilia Heras Velasco (Valladolid, 1859 - Lleida, 1927). Heras fou una dona de caràcter, rigorosa amb les lleis educatives, que va tenir algunes topades amb el claustre de professors i altres persones relacionades amb l'entorn del centre. Així, foren sonades les seves baralles amb el professor i conegut historiadorelleidatà Josep Pleyan de Porta, el qual, en l'època inicial de direcció d'Heras, tenia una filla estudiant al centre i per a la qual, pel que sembla, cercava un tracte de favor. Certament, aquesta és una etapa fosca de la vida de Pleyan, conegut a Lleida per la seva destacada contribució a la Renaixença lleidatana i la seva

² Arxiu de la Universitat de Lleida, llibre de registre de personal de l'Escola de Mestres de Lleida, p. 1. Després d'aquest càrrec sabem molt poques coses més de Josepa Agelet. Només que fou nomenada en 1902, 1907 i 1908 com a vocal de la Junta d'Instrucció Primària de la Província de Lleida. *Anuario del Distrito Universitario de Barcelona*, Curs 1902-1903, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1902, p. 114; i *La Vanguardia*, 8 de juliol de 1907, p. 5; i 1 de febrer de 1908, p. 5.

³ *Butlletí Oficial de la Província de Lleida*, número 42, 1 de març de 1887, p. 149.

⁴ Arxiu de la Universitat de Saragossa, Expedient personal de Guadalupe de Llano Armengol; i *La Vanguardia*, 11 de novembre de 1903, p. 3; 1 de gener de 1930, p. 10; 1 de desembre de 1934, p. 21.

obra com a cronista: *Apuntes de Historia de Lleida* (1873), ja que alguns episodis del seu enfrontament amb Lilia Heras no fan honor a la seva reputació intel·lectual. Així, el 3 d'octubre de 1888 exclamà, com a secretari en una reunió del claustre, que «para estar sujeto de esta manera a una mujer, primero renuncio a mi puesto» (CASALS 2010b: 73).

I si hem de ser sincers amb la història de la Normal, la directora tenia un problema seriós amb Pleyan, que, ocupat com estava en la dinamització cultural de la ciutat, faltava molt a classe i quan hi anava no romania el temps reglamentari. A la insubordinació de Pleyan s'afegí ben aviat la del sacerdot Josep Pujargimon, que impartia l'assignatura de religió i s'alià amb l'historiador en les seves faltes de respecte vers la directora. El punt culminant de l'enfrontament arribà quan Pleyan i la seva filla es presentaren al domicili de Lilia Heras, conegut com *Villa Lilia*, i l'apallissaren (MIÑAMBRES 1994: 77 i CASALS 2010b: 73).

A més a més, el rector de la Universitat de Barcelona, últim responsable administratiu de l'Escola Superior de Mestres de Lleida, obrí un expedient disciplinari el 1891 a tot el personal del centre. La lectura d'aquell lamentable document descobreix que els professors rebien regals de les alumnes per millorar les notes, i la portera passava exàmens a canvi de diners o altres penyores. Cal dir que una de les implicades en aquest sòrdid assumpte era la filla de Pleyan de Porta. Finalment, van acomiadar dos professors, Miguel Viola Araujo, l'espòs de Lilia Heras, i Pujargimon, morint durant el procés Pleyan de Porta (el 20 d'agost de 1891), i essent expulsada la portera (CASALS 2010b: 73-74).

El curs 1891-1892, amb 92 alumnes matriculades, començà amb 5 mestres i el sacerdot corresponent per a les classes de religió. Certament, la creació d'un claustre de professores, amb el retorn de Llano, va tranquil·litzar els ànims del centre, tot i que el 5 de juliol de 1896 el diari *El Pallaresa* es feia ressò de la denúncia feta per alguns pares sobre un suposat tracte de favor vers algunes alumnes.

Tots aquests problemes retardaren una mica el progrés de l'ensenyament femení a Lleida, però en general la instal·lació de l'Escola Superior Normal femenina, que el 23 de setembre de 1898 es rebaixà a la categoria d'Elemental, va incidir en gran mesura en l'alfabetització femenina de la província, que progressà del 23,7% en 1887 al 27% en 1900, tot i que continuava sent inferior a la masculina que arribava al 50% en aquella data.

Però com hem dit, un decret del Govern va degradar l'escola de superior de mestres a elemental, cosa que comportà la reducció del professorat a dues docents i el sacerdot de religió. Fou una època difícil, en la qual el centre no remuntà el vol fins que

recuperà el grau de superior el 18 de juliol de 1913. Aquesta decisió suposà l'ampliació de dos a quatre cursos i de tres a setze professors en molt poc temps. El 9 d'octubre d'aquell any es feu l'acte d'inauguració del renovat establiment amb l'assistència de les principals autoritats provincials. L'escola continuava ubicada, com l'Institut Tècnic, en algunes de les dependències del Convent del Roser. Lilia Heras pronuncià un discurs emotiu que recordava el seu pas per l'escola, i l'avantatge que suposava per a les alumnes de Ponent tenir aquell establiment a Lleida. Tanmateix, les seves paraules també descobrien els seus límits pedagògics, doncs al final, dirigint-se a les alumnes, conclouia el discurs afirmant que el de mestra era «un título necesario para llevar con decoro y dignidad vuestras relaciones con el hombre, y para criar y educar a vuestros hijos» (CASALS 2010b: 74). Segurament, aquesta escapçada concepció pedagògica —recordem que Lilia Heras Velasco era la professora titular de *Labors i Confecció*— influí en un altre enfrontament sonat amb una altra professora que s'incorporà poc després a l'escola: Josepa (Pepita) Úriz i Pi, amb la qual mantingué una dura pugna metodològica fins al dia que es jubilà. Com dèiem, la citada Úriz s'incorporà el maig de 1921 i el seu mètode renovador a l'aula, amb la participació de l'alumnat i la marginació dels continguts tradicionals i els religiosos, fou mal vist en els ambients conservadors de l'escola i la ciutat (ALCOBÉ 1984: 206-211).

Malgrat el distanciament de les dues professores, que acabà amb un expedient i la sanció d'un any sense sou del lloc de treball per a Úriz en 1925, també s'ha de dir que les alumnes de l'escola es mostraren sovint molt porugues amb qualsevol manifestació progressista dels docents. Així, sembla ser que durant aquell primer any d'Úriz s'escandalitzaren amb la seva proposta renovadora; i abans, en el curs 1914-1915, la matrícula experimentà un descens perquè, sempre segons Lilia Heras, el monitor de gimnàstica era un home i no una dona. A pesar del zel que semblava mostrar Heras, s'ha de dir que la directora no fou mai un exemple de rectitud en cap aspecte, ja que abans de jubilar-se tornà a quedar escatxigada per un sòrdid afer de corrupció. Així, l'agost de 1926 fou encausada, juntament amb la seva germana Maria Heras, professora auxiliar, i el seu marit, Miquel Viola, per rebre un suborn com a presidenta del Tribunal d'Oposicions de Magisteri de Barcelona.⁵

Per un altre cantó, també és cert que la renovació pedagògica que proposava Úriz en la dècada de 1920, seguint els dictats de l'Escola Moderna, no s'entenia del tot a Lleida ni pels propis professionals que es dedicaven a l'ensenyament. La jubilació de Lilia Heras, el 14 de febrer de 1927, després de quaranta anys exercint la direcció de la normal, suposà un canvi de cicle per al centre, que el 30 d'octubre de 1931 es fusionava amb l'escola de Magisteri masculina durant la II República. Des de la jubilació

⁵ ABC, 19 d'agost de 1926, p. 15.

d'Heras i fins al 16 d'abril de 1931 exercí de directora Enriqueta Fairén Duerto (nascuda Saragossa el 6 de setembre de 1883), una dona de confiança de l'ex directora i, per tant, continuista. Fairén fou substituïda després de la proclamació de la República per Josepa Úriz i Pi.⁶

Els resultats educatius d'aquest període foren concloents. El liberalisme, malgrat les seves limitacions, havia donat una empenta important a l'alfabetització en general i de la dona en particular. Va costar; els programes eren deficients i sexistes, però en 1930 les taxes d'analfabetisme havien descendit en tots els conceptes. Així, a Espanya, en aquella data, el 42% de la població era analfabeta (un 37% dels homes i un 47,5% de les dones); a Catalunya els índexs s'havien reduït fins al 29,62%, un 25% dels homes i un 34 % de les dones; a la província de Lleida el global era d'un 34,5%, un 30 % dels homes i un 40% de les dones; i a Lleida ciutat els nivells havien baixat a un 28%, un 25% dels homes i un 31,4 % de les dones. Per tant, cada cop els marges de la instrucció primària entre homes i dones s'atansaven més. Una altra cosa fou el contingut o l'abast que tingué l'educació femenina en el cicles superiors. Amb tot, i malgrat aquest esforç, Espanya continuava sent un país endarrerit. En termes educatius, els nivells d'analfabetisme en 1930 eren similars als d'Anglaterra a las dècades de 1850-1860, o als de França de 1870-1880.

PEPITA ÚRIZ PI, LA DOCENT MÉS DESTACADA DE LLEIDA FINS A LA II REPÚBLICA

El 16 d'abril de 1921 el diari *La Vanguardia* informava que Josepa (Pepita) Úriz i Pi (Badostain, Navarra, 15-03-1883 – Berlín, 1958) havia guanyat el concurs de trasllat per a la plaça de professora de Pedagogia de l'Escola Normal de Lleida, vacant per la mort de l'anterior titular, Dolors Serradell. La nova professora s'incorporà a l'escola el 21 de maig de 1921. Quan arribà a Lleida, Úriz ja tenia una llarga trajectòria pedagògica i pertanyia a un grup de pedagogs renovadors propers a la Institució Lliure d'Ensenyança (ILE). Tanmateix, des de bon començament xocà amb els mètodes tradicionals de la directora de l'Escola de Mestres de Lleida, Lilia Heras. Tot i que nascuda a Navarra, Pepita Úriz fou lleidatana d'adopció. Abans d'arribar a Lleida, havia viscut a Barcelona, on treballà com a mestra d'escola, havia estudiat Magisteri a Madrid i, després, treballà a les normals de Sòria i Girona, però desenvolupà la plenitud del seu magisteri a Lleida de 1921 a 1939. Durant aquest període, només marxà de Lleida

en comissió de serveis a Barcelona de 1936 a 1939, nomenada per a diversos càrrecs durant la Guerra Civil (fig. 3).⁷

Fig. 3. Família Úriz a Girona (1914). Pepita Úriz és la primera de dalt, amb ulleres. Font: Badostain.net.

Filla del capità d'Infanteria Benito Úriz Erro i Filomena Pi Céspedes, tenia tres germans més: Elisa (Tafalla, 24-01-1893 – Berlín Occidental, 14-08-1979), professora de música a les normals de Girona, Tarragona i Barcelona, i també destacada dirigent sindical d'UGT; Miguel, campió d'Espanya de Telegrafia en 1914, i Francisco, també destacat telègraf a Madrid.

Pepita Úriz, que comparteix amb Frederic Godàs Legido l'honor de ser la millor i més preparada pedagoga que passà per Lleida fins al 1930, tenia una definida vocació de docent. Mentre treballava de mestra a Barcelona, obriren l'Escola Superior de Magisteri de Madrid en 1903, en la qual volgué ingressar. Després de superar una prova d'ingrés molt dura (1904-1907), es matriculava a la secció de Ciències de la primera promoció de la *Escuela Superior de Magisterio de Madrid* (1910-1913), rebent un premi especial per les seves excel·lents notes. En aquell centre, en aules mixtes, compartí aula amb destacades pedagogues com María de Maeztu, Leonor Serrano (escriu *Diana o la educació de una niña*), Emilia Elías, Adelaida García de Castro; i va tenir com a professors Ortega y Gasset, Domingo Garnes, Luis Zuloeta, Rufino Blanco o el Cardenal Reig. Pepita fou la número 4 de la promoció i estudià, a banda de pedagogia, anglès, alemany i francès.

Seguidament, va fer les pràctiques a l'escola de Barcelona; i fou becada per la JAE (*Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas*, 1907-1934), una associació creada pel Ministeri d'Instrucció Pública perquè els alumnes espanyols més destacats viatgessin per Europa i aprenguessin nous mètodes per renovar el sistema educatiu i científic del país. Pepita primer va ser becada per l'Ajuntament de Barcelona per treballar a Bèlgica amb el doctor Ovide Decroly, i la JAE aprovà un projecte seu a París sobre «Pedagogia i organització escolar». Per la seva part, la seva germana Elisa, igualment amb el suport de la JAE, realitzà estudis sobre gimnàstica rítmica a l'Institut Jacques Dalcroze de

⁶ Enriqueta Fairén Duerto havia guanyat una plaça de professora d'Escola Normal en 1908. Era professora de Ciències des del curs 1915-1916, i havia substituït Heras algun cop quan havia estat de baixa. En 1925-1926 la substituï 4 mesos i constava com a professora numerària de Matemàtiques. Estava casada amb el professor Ducay, que exercia de docent de Francès a les escoles normals masculina i femenina. El curs 1945-1946 es traslladava a l'Escola de Mestres de València com a professora numerària de Matemàtiques, centre en el qual es jubilà el 6 de setembre de 1953. *Gaceta de Instrucción Pública y Bellas Artes*, número 910, 10 de desembre de 1908, p. 1335; i Agulló 2012.

⁷ Les principals fonts per elaborar aquesta biografia són: CASALS 2010a i MARTORELL 2016.

Ginebra. Les germanes Úriz van allotjar-se durant un temps en la mítica «Residencia de Estudiantes de Madrid», un centre que impulsava la JAE i que fou fundat en 1910, en la qual van conviure amb Federico García Lorca, Luis Buñuel i Salvador Dalí.

La JAE estava influenciada per la *Institución Libre de Enseñanza*, hereva del moviment krausista desenvolupat a Espanya per pedagogs renovadors de la segona meitat del XIX. En conseqüència, tant Pepita com la seva germana Elisa van ser pioneres en l'aplicació de la *Escuela Moderna* a Espanya en la dècada de 1910. En els seus viatges van aprendre els nous mètodes d'Emile Jacques Dalcroze, Maria Montessori, Ovide Decroly, Eduard Claparede, Celestin Freinet i Jean Piaget, tots ells destacats pedagogs de finals del XIX i principis del XX que avui són plenament reconeguts però que llavors suposaven un desafiament radical a l'ensenyament i la moral tradicionals.

Úriz, en acabar els seus estudis en 1912, era una professora preparada i implicada amb el canvi cultural o la regeneració que necessitava el país, però quan es proposà dur a terme la teoria que havia après, sovint topà amb obstacles per desenvolupar-la. El primer destí de Pepita Úriz, durant un any, fou l'Escola de Mestres de Sòria (1913), lloc al qual va arribar directament perquè els alumnes de l'Escola Superior tenien plaça segura.

“

Pepita Úriz, que comparteix amb Frederic Godàs Legido l'honor de ser la millor i més preparada pedagoga que passà per Lleida fins al 1930, tenia una definida vocació de mestra.

Seguidament, s'incorporà a l'Escola Normal de Girona, a l'octubre de 1914, com a professora numerària de ciències en el primer curs del centre superior de magisteri gironí, creat l'any anterior. Tanmateix, des del curs 1915-1916 s'ocupà d'impartir Pedagogia, i al juny de 1919 exercí la direcció de l'escola temporalment. La seva implicació sindical es manifestà ben aviat i, pel que sembla, una celebració de l'1 de maig amb els alumnes i la seva germana Elisa, també professora de música de l'escola de Girona, fou la causa que propicià el seu trasllat a Lleida. A Girona, Pepita, que vivia amb la seva mare i germana, va fundar la biblioteca del centre amb llibres de diverses tendències poli-

tiques, creà una associació d'alumnes per defensar els seus drets i, aprofitant un decret de 1910 que permetia les escoles mixtes, va fer campanya per a la coeducació dels infants sense distinció de gènere. Tot i que en algun moment s'encarregà interinament de la direcció de l'escola, cada cop la premsa conservadora la criticà més. Malgrat la defensa que va fer d'ella la premsa d'esquerres, Pepita demanà el trasllat a Lleida pensant que trobaria més comprensió per al seu mètode.

Amb aquests precedents, Pepita Úriz s'incorporava el 21 de maig de 1921 a l'Escola de Mestres de Lleida per impartir les assignatures de Pedagogia, Dret Escolar i Anatomia i Higiene. El claustre d'aquesta escola, segons es desprèn de la lectura del llibre d'Amparo Miñambres (1994), exhalava una rànica tradició a l'entorn de la seva directora, Lilia Heras. Pepita xocà amb ella i els seus mètodes des del primer moment, sobretot quan es proposà impartir un ensenyament laic, tolerant, respectuós, actiu, empíric i científic amb els seus alumnes.

La pràctica educativa que proposava Úriz s'avançava molt a la realitat de l'escola, que defensava un mètode tradicional de lliçó magistral del mestre i el consegüent examen de continguts. Úriz, que difonia la pràctica de Celestin Freinet, Ovide Decroly i Maria Montessori, lligava educació i vida, per la qual cosa a les seves classes l'abstracció deixà pas a l'experiència directa dels alumnes. Els exàmens passaven a segon pla i no tenia un llibre de text, ja que emprava lectures que sovint anaven sorgint del moment que vivien o per les quals mostraven interès els alumnes.⁸ Per tant, foren habituals els comentaris de texts de l'Escola renovadora de l'*Institut J.J. Rousseau* de Ginebra o de revistes i diaris especialitzats com la *Revista de Pedagogia*. A més a més, recomanava bibliografia complementària per completar la formació cultural de les alumnes, que internes en centres de monges aviat donaren notícies dels nous mètodes als responsables religiosos de la ciutat. El seu pla educatiu es plasmà, posteriorment amb altres pedagogs, en el *Projecte d'Ensenyament de l'Escola Nova Unificada*, publicat a Barcelona en 1936.

Durant el primer curs, Úriz ja fou vista per l'Església com un diable amb faldilles que corrompia les innocents ànimes de les seves alumnes. La conspiració començà amb la implicació de l'Església espanyola i el desmesurat ressò mediàtic nacional. El claustre de la Normal Femenina mai la defensà. Dolors Piera (Puigverd d'Agramunt, 1910 - Santiago de Xile, 2002), alumna seva aquell temps i després destacada pedagoga, recordava en unes memòries:

Josefa Úriz va ser boicotejada moltíssim a la Normal. Despectivament l'anomenaven «la pedagoga». Li posaven les classes a les 8 del matí, que eren les més dures

⁸ Entre les lectures que promovia estaven els *Diàlegs* de Plató, *Las moradas* de Santa Teresa, *De la gracia en la escuela* de Johann Gottfried Herder, *Valor social y leyes de autoridades* de Pedro Dorado Montero o *Els orígens del coneixement* de Ramón Turró.

a l'hivern lleidatà. Ella venia a peu, després de caminar uns tres quilòmetres. Sempre alegre i serena, com si l'ambient del professorat cursi i rutinari de la Normal no l'afectés el més mínim (MARTORELL 2016: 28).

No contents amb això, els elements conservadors de la ciutat, encapçalats pel bisbe lleidatà Josep Miralles Sbert (Palma, 14 de setembre de 1860 - 22 de desembre de 1947), denunciaren públicament, el 26 de novembre de 1921 (només sis mesos després de la seva arribada), els mètodes de Josefa Úriz, cosa que li ocasionà l'obertura d'un expedient per part del rector de la Universitat de Barcelona, Vicenç Carulla Marnegat, marquès de Carulla, qui va nomenar Carlos Calleja instructor del cas.

En aquest sentit, hem de dir que la directora Lilia Heras, conservadora, no va prendre cap mesura perquè les alumnes que li feien boicot i no anaven a les seves classes hi assistissin. Tampoc quan, en 1923, algunes es queixaren i es negaren a llegir textos de Ginés de los Rios adduint que atemptava contra la seva moral.⁹

“

Els elements conservadors de la ciutat denunciaren públicament, el 26 de novembre de 1921, els mètodes de Josefa Úriz, cosa que li ocasionà l'obertura d'un expedient per part del rector de la Universitat de Barcelona.

Lafer es complicà, però el moment polític favorable als interessos renovadors retardà el desenllaç. Així, el març de 1922 el diari lleidatà *El Ideal*, portaveu de Joventut Republicana, explicava l'incident ocorregut entre la professora Úriz i les seves alumnes quan aquesta els proposà llegir, entre altres, un llibre de l'escriptora socialista i crítica d'art Margarida Nelken (Madrid, 5-7-1894 – Ciutat de Mèxic, 8-3-1968) titulat *La condición social de la mujer en España: su estado actual y su posible desarrollo*, i es posicionava en defensa de la docent. En aquest sentit, Piera recordava que Úriz tenia un caràcter feminista que intentava transmetre a les alumnes: «A classe comentàvem les notícies de la premsa que tenien relació amb la dona o l'infant. Recordo la satisfacció que va tenir en saber que per primera vegada una dona havia travessat nedant el canal de

la Mànega». Altrament, la directora Heras va rebutjar l'adquisició del llibre en base a criteris morals i polítics.

En aquesta línia, els diaris locals conservadors: *El Correo de Lérida* i *El País*, atacaren durament els mètodes d'Úriz, convertint un afer intern de l'escola en una qüestió pública. Aquells diaris centraren el debat en les suposades opinions anticlericals manifestades per Úriz a classe, cosa que havia provocat la intervenció del bisbe i la *Liga de Acción Católica de la Mujer*, representada per la marquesa de Villota, que en una carta, publicada a *La Vanguardia*, demanà al ministre d'Instrucció, el 18 de març de 1922, el canvi de «doctrinas de dicha profesora, perjudiciales para la educación religiosa de la juventud». Per una altra banda, uns dos-cents intel·lectuals espanyols com Santiago Ramón y Cajal, Ramón Menéndez Pidal i Julián Besteiro van subscriure un manifest de defensa de la llibertat de càtedra (SAGUÉS 2010).

El tema fou de debat nacional i s'arribà a discutir a les Corts, on Úriz fou defensada pels diputats Augusto Barcia Trelles, Rafael Guerra del Río i Melquíades Álvarez, president del Congrés. La polèmica parlamentària va desgastar el Govern, ocasionà la dimissió del ministre d'Educació i, finalment, la paralització del procés. Tanmateix, amb les noves circumstàncies polítiques, durant la dictadura de Primo de Rivera, la Universitat de Barcelona reobrí el cas, el gener de 1925, acusant Pepita Úriz de vuit càrrecs: imposar llibres «contrarios a la fe y a la moral», amenaçar les alumnes que no volguessin llegir aquests llibres, pronunciar frases contràries a la religió, dir a les alumnes que són «pequeñas chinitas» amb «barreras que no se atreven a saltar» o que «debe admitirse el darwinismo», injúries i coacció a les alumnes, «conducta poco satisfactoria», utilització política d'un expedient secret i fer cas omís de les indicacions de la directora, Lilia Heras (MARTORELL 2016: 10). El Consell Universitari, presidit pel nou rector de la Universitat de Barcelona, Andrés Pérez Vargas, i integrat pels degans de la pròpia universitat, dictaminaren, en la sessió del 22 de febrer de 1925, «un correctivo de separación del servicio por un año, con pérdida del sueldo y del tiempo» i l'obligació de residir a més de cent quilòmetres de Lleida, signat pel rei Alfons XIII el 6 de març de 1925 (CASALS 2010b). Era un mal moment per als republicans, però Úriz sempre va creure que darrere d'aquestes maniobres hi havia la directora Heras, per la qual cosa el seu enfrontament fou constant i sonat. Els diaris locals criticaven una o altra d'acord amb les seves idees polítiques, per la qual cosa es fa difícil esbrinar la veritat de tot plegat, però és evident que Lilia tenia uns precedents conflictius que posaven en quarantena la seva pretesa neutralitat. Mentrestant, els amics d'Úriz organitzaren una col·lecta per mantenir-la durant la suspensió. En aquesta captació va tenir un protagonisme especial la maçoneria espanyola, per iniciativa de la Lògia del Nord-est (Catalunya), que hi va contribuir amb 500 pessetes. Segons la lògia, el bisbe havia estat un simple instrument,

⁹ Carmen García de Castro és sancionada en 1928 a València per causes similars a Pepita.

ja que el veritable impulsor de la denúncia era el professor de Religió de la Normal, Ramon Reig Prenafeta, que, més endavant, a l'agost del 1936, fou assassinat amb altres capellans de Lleida, tot just començar la Guerra Civil (MARTORELL 2016: 10).

Després d'haver complert la sanció, Josefa Úriz es reincorporava a l'escola el 6 de març de 1926, i fins a la instauració de la II República (14 d'abril de 1931) es va mantenir en un discret segon pla. Tanmateix, una de les primeres mesures del nou règim a Lleida fou el cessament, per part del Comitè de Salut Pública, dels dos directors de les Escoles de Magisteri, Felip Solé i Olivé, de la masculina, i Enriqueta Fairén, de la femenina. Seguidament, el mateix comitè nomenava, el 16 d'abril, Josep Piñol Mirada nou director del Magisteri Masculí i Pepita Úriz, el 17 d'abril, nova directora de l'Escola Normal femenina, ratificats els dos pel Govern el 19 de maig. Pepita, en l'acte de prendre possessió, feia constar que Fairén havia «tallat molts abusos abans existents, cosa que l'honra», amb la qual cosa la deslligava de la gestió d'Heras. Amb tot, un claustre posterior en la Normal Femenina, molt escalfat, descobria que la majoria de professors, a excepció del professor de dibuix Aureli Vicén, estava en contra del nomenament d'Úriz (MIÑAMBRES 1994: 125). Posteriorment, el Govern dictà un decret que fusionava les escoles normals masculina i femenina en una sola, el 30 d'octubre de 1931, cosa que significà el trasllat de l'escola femenina del carrer Cavallers a la seu de la masculina, ubicada a la Rambla d'Aragó, a l'edifici de l'antiga Caixa de Pensions, inaugurada en 1905 (fig. 4).

Fig. 4. Edifici de la Caixa de Pensions (Rambla d'Aragó), seu de l'Escola Normal Femenina de 1931 a 1936. Foto de Quintí Casals.

El 17 de novembre de 1931 es nomenava Josep Piñol professor de l'Escola Normal de la Generalitat a Barcelona i Pepita Úriz assumia la direcció del Magisteri lleidatà fusionat, decisió que fou ratificada en el claustre del 26 de gener de 1932. Va romandre en el càrrec de directora fins al gener de 1934. Una de les primeres mesures com a directora de la normal femenina d'Úriz fou aplicar el decret del 9 d'agost de 1931 per a l'establiment d'una càtedra per a l'estudi del català a les Escoles Normals. Com a directora del Magisteri Unificat posà en marxa la residència d'estudiants, de la qual fou directora, i va posar en funcionament, tot i les dificultats per la manca d'espai, la coeducació a les aules.

Posteriorment, la victòria de la coalició de dretes CEDA a les eleccions del desembre de 1933, propicià el nomenament com a director de la Normal del moderat Felip Solé, en el claustre del centre celebrat el gener de 1934. En les votacions per al càrrec de director, Solé obtingué dotze vots, i Pepita Úriz, vuit, cosa que indicava l'enorme fracció ideològica que tenia l'escola. Segons Miñambres: «De la seva gestió [d'Úriz] podem deduir amb certesa que anava encaminada a aconseguir l'alumnat en detriment del professorat: no va saber o no va voler ser directora de tots» (MIÑAMBRES 1994: 130).

Aquest canvi suposà l'esclat d'una vaga de quaranta-vuit hores per part dels alumnes que volien que Pepita Úriz continués com a directora. Entre les caps de la protesta hi havia Dolors Piera i Pepita Reimundi (Lleida, 31 de Gener 1917 - Cambrils, 15 d'Agost 2009), dues destacades mestres republicanes, molt aviat, que sempre van parlar de forma excel·lent dels mètodes pedagògics d'Úriz a l'escola. Dolors Piera recordava: «Ens entusiasma amb les seves classes, que ens obrien un món nou en la pedagogia, la biologia pedagògica, la psicologia i el dret. Ens sentíem entusiasmes i il·lusionades amb la nostra professió». Piera continuava dient:

Tinc un gran record de les Úriz. Totes dues van obrir nous camins en la seva tasca pedagògica i foren exemplars en la seva lluita com a dones i dirigents sindicals i polítiques. Estaven molt unides com a germanes. Devem molt als mestres de l'època republicana, plena d'esperances (MARTORELL 2016: 28).

En aquest sentit, l'ex directora era molt més propera als interessos de l'alumnat i no dubtava a enfrontar-se amb el professorat per defensar-los. Durant la seva direcció, per exemple, engegà la Biblioteca de l'Escola de Magisteri, amb un espai físic, taules i llibres, quan això no havia existit mai. I, el més important, cedí la gestió a l'alumnat amb beques, quan fins llavors els llibres, tancats en un armari, eren custodiats per un docent. També va crear una residència laica per a les noies, ja que fins llavors s'allotjaven en convents de monges; introduí la tècnica del comentari de

text; assistí a conferències de gent especialitzada com Lina Òdena, que havia estudiat a l'URSS; substituï els llibres per apunts actualitzats amb noves lectures; feia visites de camp per observar la realitat i, com hem dit, impulsà una càtedra d'estudis de català.

A més a més, Pepita fou una de les fundadores a Lleida del *Grup Batec* (1930-1936), que fou una reunió espontània de mestres que seguia les idees del pedagog francès Celestí Freinet, els quals tendien a vincular l'escola amb la societat i el seu medi (JIMÉNEZ MIER 2007: 141). Pepita Úriz fou la directora de la revista *Escola*, fundada pel grup el febrer de 1932, i actuava de portaveu seu. L'adaptació de *Batec* a la teoria de Freinet fou sempre clara: «la nostra escola nova o serà proletària o no la farem», assegurant «la nostra inquietud per preparar a la vida per la vida». En un altre moment, el grup manifestava el seu lema: «Un ideal: la escuela; una pasión: el niño; un amigo: el maestro; un compañero: el trabajador».¹⁰ El 1934 crearen la *Cooperativa Española de la Técnica Freinet*, que no tardà en expandir-se fora de les fronteres de Catalunya. Josep Alcobé (Cervera, 1911 - Barcelona, 1999), un dels seus membres i director de la Normal en 1937 en comissió, recordava:

La Úriz pensava que el fet d'aprendre no era un fet aïllat sense contacte amb la realitat immediata i temporal; per això a les seves classes hi entrava la vida quotidiana, la ciència i la veritat sense embuts. Els estudis no són per empollar una lliçó, per recitar-la l'endemà mentre el professor tracta d'afegir-hi algunes preguntes més per fer caure a la trampa i que es faci evident la incomprensió del tema memoritzat. Una persona tan avançada, que no se la veia a missa, aviat trobarà detractors que es proposaran fer-li la guerra. Als convents de religioses s'insinuen coses i idees que cada cop es reforcen amb arguments que la descriuen com una mena de dimoni amb faldilles. I va organitzant-se a poc a poc la conspiració per enfonsar-la. No es manifestava mai com «anti» res ni ningú, ni avantposava els seus criteris a la discussió de la classe, perquè no haguessin de ser acceptats per venir de qui venien. Més aviat semblava indecisa i se la veia tímida, poc parladora, una mica com qui espera que la veritat brolli dels altres (MARTORELL 2016: 29).

El grup *Batec* tenia per objectiu bàsic relacionar l'escola amb la societat i l'entorn de l'infant. Per aconseguir-ho, cercaven el contacte directe dels mestres amb els habitants dels pobles i la implicació dels pares en la vida de l'escola, ja que volien desvetllar l'amor per l'ensenyament. S'oposaven a la memorització dels continguts, les amenaces i els càstigs corporals dels mestres vers els alumnes. Cercaven el contacte amb l'alumne, per la qual cosa dissenyaven les aules sense tarimes. Estimulaven el treball cooperatiu en equip

mitjançant l'ús de la impremta en les activitats escolars. Finalment, usaven materials diferents al llibre de text i feien una anàlisi continuada i crítica dels resultats educatius obtinguts.

Per posar en pràctica el mètode organitzaren diverses activitats en la ciutat i província de Lleida. Així, feien tertúlies pedagògiques al *Cafè Express* de Lleida; organitzaven «Festes educatives» els diumenges als pobles, amb «mítings pedagògics» a la plaça major; cercaven la col·laboració amb els pares per crear biblioteques, obrir menjadors, adquirir nous materials i organitzar excursions; estimulaven la subscripció dels mestres a la *Revista de Pedagogía*; feien cursos de capacitació permanent; es tornaven per assistir a les escoles d'estiu amb pedagogs de renom internacional com García Morente, Piaget, Claparède o el mateix Freinet; van engregar l'expansió fora de la província, creant «nuclis Freinet» a Osca, Barcelona, Tarragona, Girona, Mallorca, València, Madrid, Burgos, Navarra, Pontevedra, Andorra i el sud de França; van organitzar i celebrar congressos: el primer, a Lleida, promogut per Pepita Úriz; el segon, a Osca, i el tercer, que estava previst a Manresa pel juliol de 1936, es va haver de suspendre per l'aixecament contra la República i l'inici de la Guerra Civil (MARTORELL 2016: 8). Implicada en el teixit social lleidatà, també col·laborà amb el grup de normalistes de l'Associació *Ilerda* i amb l'Ateneu Popular Lleidatà (BARRULL 2000: 1396).

A nivell polític, durant la República Pepita es va integrar en els moviments culturals d'esquerres i en les associacions de renovació pedagògica catalanes. Al desembre de 1933 assumia la presidència de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE-UGT) de Lleida. Des d'aquest lloc va participar, com a dona d'acció que era, en l'organització i desenvolupament de tres de les cinc missions pedagògiques realitzades per alguns mestres d'esquerres a Artesa de Segre, Cervià i la Serra del Cadí en 1934. En aquelles missions, que solien durar una setmana, divulgaven la Constitució republicana i l'Estatut d'Autonomia, es passaven pel·lícules, en alguns llocs per primera vegada, o es feien festivals de poesia a les zones més marginals de la geografia provincial, tot això com si fos una festa cultural (JIMÉNEZ MIER 2014: 79).

La seva progressió en el sindicat UGT continuà i el 27 de maig de 1934 era nomenada vicepresidenta de l'*Associació de Treballadors de l'Ensenyament* d'UGT a Barcelona. En 1934 Pepita viatjà a l'URSS i quan va tornar s'afilià al *Partit Comunista de Catalunya*. Aquell mateix 1934 fundà, junt amb altres dones, l'*Organización Española de Mujeres Antifascistas*, en resposta a l'ascens al poder de Hitler i el feixisme a Europa. Pepita estava sota sospita i, quan les dretes tornaren a manar a Espanya, durant la república, la Guàrdia Civil li va fer un escorcoll a casa seva en 1935.

¹⁰ *Escola*, número 8, març de 1936, p. 6.

Implicada totalment en la política catalana, deduïm que Úriz donà suport als fets d'octubre de 1934, en què Lluís Companys va proclamar el dia 6 l'Estat català, dins la República Federal Espanyola, contra la involució conservadora del règim republicà. A Lleida, *Alianza Obrera* es va fer amb el control de la ciutat i ocupà *Radio Lérida*, constituint-se un comitè revolucionari amb membres del BOC i l'Agrupació Socialista-UGT, mentre els ferroviaris formaren el seu propi comitè revolucionari. Quan el Govern es feu de nou amb el control, hi hagué represàlies. El diari carlista *El Correo* aprofitava per explicar, a la seva manera, la solidaritat d'Úriz amb els presos i les seves famílies

Ya tienen donde cobijarse los comunistas del PCE y del BOC. Su ama seca, señora Úriz, ya les proporcionó cobija en la calle Caballeros nº 6, 1º, bajo el disfraz de la cultura del Ateneu Popular lleidatà. Con su andar hombruno, con su cabellera staliniana, con sus ojos menudos perdidos tras los gruesos cristales de miopía; con sus zalemas de mujer incomprendida; con su pose de «fraulein» tiene, sin embargo, una condición de imitar, la de apostolado, equivocado, pero sin descanso, sin avaricias, dándose, entregándose totalmente a dicha labor. En los días posteriores a los sucesos, nadie ha trabajado como ella para los presos. Los ha visitado todos los días; ha visitado abogados, ha buscado fiadores para los suyos; no se ha dado descanso. Mucho trabajan nuestras señoras católicas, pero hay muchos que se dicen católicos, que habrían de tomar ejemplo de la Sra. Úriz en el fervor y en el desprendimiento.¹¹

Paral·lelament, la seva germana Elisa, el 8 d'agost de 1934, formava part amb Dolores Ibárruri i Irene Falcón, de la delegació espanyola que acudí al Congrés Mundial de Dones contra la Guerra i el Feixisme celebrat a París. Posteriorment, el 23 de juliol de 1936, les germanes Úriz, al costat d'Antonio Sesé, marit d'Elisa, van tenir un paper determinant en la fundació del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), de matriu comunista (BARRULL: 2000: 1396).¹² El citat Sesé, secretari general de la UGT de Catalunya, fou nomenat conseller de Treball de la Generalitat el maig de 1937. El dia 5, quan anava a prendre possessió del càrrec, fou reconegut per un control anarquista, probablement de les FAI (Federació Anarquista Ibèrica), que l'assassinà, poc després de casar-se amb Elisa Úriz. La mort de Sesé commocionà les germanes Úriz, especialment Elisa, que no va tornar a casar-se.

Quan es produí l'alçament militar de Franco (18 de juliol de 1936), que a Lleida fracassà, tornà a ser nomenada directora (comissària delegada) de la Normal de Lleida, el 30 d'agost de 1936, en substitució de Felip Solé, de la Lliga, que fugí de la ciu-

tat disfressat en témer represàlies. A partir d'aquell moment, Úriz s'implicà encara més en la defensa de la llibertat i contra el feixisme. Abans del nomenament, el 27 de juliol de 1936, fundava, amb altres pedagogs com Joan Puig Elies, Joan Fàbregas o Jaume Serra Húnter, el CENU o Consell de l'Escola Nova Unificada, de tendències racionalistes, que fou una institució creada amb la finalitat de bastir una escola nova, gratuïta, única, laica, amb coeducació i en llengua catalana. Úriz formava part del consell com a delegada de la Federació de Treballadors de l'Ensenyament de la UGT. La CENU es proposava coordinar els serveis d'ensenyament de l'Estat, la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona. En 1936 fou presidenta de la ponència sobre l'ensenyament artístic en el primer congrés de la CENU, el qual fou dissolt el febrer de 1939 amb el canvi de règim. Aquell mateix 1936 era nomenada secretària general de la Federació Catalana de la FETE, i el gener de 1938 era elegida i presidia el primer congrés de FETE-UGT de Catalunya a Barcelona, on es trobava en comissió de serveis, pràcticament, des que havia començat la guerra.

“

En els darrers moments de la Guerra Civil, les germanes Úriz van col·laborar en la creació d'un organisme anomenat Ajut Infantil de Rereguarda, que va crear centenars de colònies per protegir els nens desemparats, arribant a donar fins a cent mil menús infantils diaris.

Amb el progressiu avenç de les tropes nacionals cap a Catalunya, el 9 de setembre de 1938 era nomenada directora general d'Evacuació i Refugiats del Ministeri de Treball i Assistència Social, i el 17 de novembre d'aquell any signava un desesperat manifest amb la resta de significades republicanes espanyoles titulat «Manifiesto de las mujeres de España a las mujeres del mundo», en què demanaven ajut humanitari: «No permitáis que nuestros hijos perezcan de hambre y de frío; responded a nuestro llamamiento como sabe hacerlo un corazón de mujer». En els darrers moments de la Guerra Civil, les germanes Úriz van col·laborar en la creació d'un organisme anomenat Ajut Infantil de Rereguarda, que va crear centenars de colònies per protegir els nens desemparats, arribant a donar fins a

¹¹ *El Correo*, 9 de gener de 1935, p. 1.

¹² A banda del Partit Comunista formaren el PSUC la Federació Catalana del PSOE, el Partit Proletari i la Unió Socialista de Catalunya.

cent mil menús infantils diaris. Per totes aquestes accions, les organitzacions de dones del PSUC van tributar un homenatge públic a Pepita Úriz el gener de 1939.

Tanmateix, després de l'ocupació de Barcelona, el febrer de 1939, s'hagué d'exiliar a França amb la seva germana Elisa. En acabar la Guerra Civil, les autoritats espanyoles li van incoar un expedient a través del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Durant aquest procés judicial, el governador civil la comparà despectivament amb la *Pasionaria*, mentre el Servei d'Informació de Falange la titllà de «roja peligrosísima», i l'alcalde de Lleida, Víctor Hellín (1943-1952), l'acusà de promoure l'amor lliure i permetre bacanals en la residència de noies que havia fundat (MARTORELL 2016: 9).

Ja a França, durant l'ocupació que van fer els nazis en la II Guerra Mundial (del 22 de juny de 1940 al desembre de 1944), les germanes van col·laborar amb la Resistència francesa dins el grup de l'ex conseller de la Generalitat, Josep Miret i Musté, amic d'Elisa Úriz, i el seu germà Conrad, fins que aquests foren detinguts i morts el 1942. En aquest grup, les germanes Úriz van fer tasques de propaganda, editant un butlletí radiat. La mort del germà Miret, Conrad el febrer i Josep el novembre de 1942, va provocar la dissolució del grup. Després es va integrar a la Unió Nacional Espanyola, dirigida pel militant comunista Jesús Monzón Reparaz, cap del PCE durant l'ocupació de França, i formada per tots els opositors a Franco. La Unió Nacional, creada per lluitar contra la dictadura franquista, entenia que la Segona Guerra Mundial no podia acabar sense fer fora Franco, ja que havia col·laborat amb Hitler i Mussolini; per això va ordenar la lluita del maquis espanyol als Pirineus després de quedar desocupada França. En 1944 les germanes Úriz foren escollides membres de la Junta Central d'UGT a l'exili. Durant la Segona Guerra Mundial també van treballar en favor dels mestres internats en camps de concentració.

Acabada la guerra, a l'agost de 1946, va formar a París el grup Unió de Dones Espanyoles (UME) amb set mil afiliades, majoritàriament exiliades.¹³ Tot i que inicialment els governs francesos van permetre l'activitat política dels exiliats, l'inici de l'anomenada Guerra Freda va originar la persecució i deportació de molts comunistes espanyols. A partir del 7 de setembre de 1950, el Govern conservador de René Pléven va posar en marxa l'anomenada *Operació Bolero-Paprika*, una acció per la qual centenars de militants comunistes van ser deportats a Còrsega, Algèria, Hongria, Polònia, Txecoslovàquia i Alema-

nya Oriental, acusats falsament de col·laborar en una suposada invasió soviètica d'Europa. Les germanes Úriz, declarades comunistes, foren expulsades de França l'abril de 1951, instal·lant-se a l'altra banda del teló d'acer, al Berlín oriental. En aquesta ciutat, Pepita va viure soltera amb la seva germana Elisa, fins que morí en 1958. Ambdues van treballar a favor dels exiliats espanyols. Durant l'exili continuaren participant en la defensa dels drets socials i van promoure a l'ONU, des de la *Federación Democrática Internacional de Mujeres* (FDIM), la instauració de l'1 de juny com a Dia Internacional del Nen, acceptat i proclamat el 1954.¹⁴

CONCLUSIÓ

A les pàgines precedents hem estudiat l'Escola Normal de Mestres de Lleida a través del personal que va formar el claustre de professors des del dia que es fundà, en 1885, a l'esclat de la Guerra Civil en 1936. Durant aquest període hi va haver quatre directores (Josepa Agelet, Maria Guadalupe Llano, Lilia Heras i Enriqueta Fairén) mentre l'escola tingué caràcter autònom (1885-1931), i dos directors: Pepita Úriz (1931-1934) i Felip Solé (1934-1936), quan les normals masculina i femenina estigueren fusionades durant la II República (1931-1936).

De la tasca d'aquestes directores i director, sumada a l'exercici de la seva docència, es poden extraure una sèrie de conclusions. En principi, si exceptuem el curt període de gestió de la primera directora, Josepa Agelet, s'observa una línia continuïsta en el desenvolupament de la metodologia i la pràctica docents en el centre protagonitzat pel llarg període de direcció de Lilia Heras (1887-1927). Heras representava i dirigia la forma d'ensenyar tradicional del magisteri femení a Espanya, mitjançant el qual es preparava les futures mestres perquè formessin dones amb una mínima instrucció en lletres i una màxima pràctica orientada a les labors de la mestressa de casa. En conseqüència, volien formar dones que es mantinguessin en un segon pla enfront del predomini de l'home.

Davant aquesta pràctica passiva tradicional, encapçalà el moviment de renovació pedagògica Pepita Úriz Pi, que havia estudiat a l'estranger i tenia una formació pedagògica molt superior a la resta del professorat. El mètode racional que proposava Úriz, que defensava la participació directa de l'alumne, xocà amb la majoria dels professors, defensors del

¹³ La UME es va crear per la unió de la MAE (Mujeres Antifascistas Españolas) i el grup Mariana Pineda, i tenia la seu al número 21 dels Camps Elisis.

¹⁴ Elisa Úriz Pi va intervenir en mítings al costat de Clara Campoamor, va impulsar la Unió de Dones Espanyoles i la Unió de Dones de Catalunya. Durant anys, va representar les dones espanyoles en la direcció de la Federació Democràtica Internacional de Dones (FDIM), plataforma des de la qual es defensava un clima de pau i convivència entre els Estats, es denunciava les condicions de vida de les dones a tot el món, de forma específica a Espanya. Per això, el Congrés Mundial de la Pau li va concedir la Medalla Joliot-Curie. Elisa va denunciar de forma constant la situació en què es trobaven les dones empresonades durant la dictadura franquista, prenent diverses iniciatives en aquest sentit davant les Nacions Unides i aconseguint, per les seves gestions, que una comissió internacional de juristes visités la presó de Yserías a finals dels anys cinquanta (Patricia Campelo, «La transició borró los nombres de las mayores defensoras de la educación pública», *Público*, 27 de juny de 2014).

mètode tradicional, cosa que li originà molts problemes a l'escola i fora del centre.

La seva obstinació per posar en pràctica les seves idees pedagògiques avançades li va ocasionar una persecució que acabà amb la suspensió del seu lloc de treball sense cobrar. Lluny d'acovardir-se, quan tornà a l'escola continuà amb el seu mètode —tampoc ho sabia fer d'una altra manera— fins que el canvi de règim, amb l'adveniment de la II República, propicià que pogués exercir el seu magisteri i aplicar la seva doctrina en plenitud entre 1931 i 1936, tenint com a principal opositor el conservador Felip Solé, afiliat a la Lliga Regionalista.

Aquest breu repàs en la direcció del magisteri femení a Lleida, ens ha servit per copsar les dificultats que van trobar les idees de la Nova Escola, avui plenament assumides, en el magisteri

espanyol durant les primeres dècades del segle xx. En el cas concret del magisteri femení, les noves idees que defensaven Úriz i els seus seguidors, passaven per considerar les nenes en igualtat de condicions que els nens, mitjançant la coeducació, en un pas més, el més bàsic d'aquest llarg camí, cap a l'equiparació dels gèneres en igualtat de condicions.

Finalment, l'estudi precedent ens ha permès posar al dia la biografia de la pedagoga lleidatana més destacada de la primera meitat del segle xx, Pepita Úriz, la qual, tot i el seu origen navarrès, s'inscriu i exercí el seu magisteri la major part de la seva carrera professional a Lleida (1921-1939). El mestratge d'Úriz influí en altres destacats mestres com Josep Alcobé, Dolors Piera o Pepita Reimundi, i la seva tasca deixà una empremta cabdal per entendre el magisteri renovador i progressista a Lleida que encara perdura.

BIBLIOGRAFIA

- AGULLÓ (2012): Maria del Carmen Agulló i Blanca Juan Agulló, *Memoria: Orígenes, evolución y formas de acceso e integración de las mujeres en la Escuela Normal de Magisterio de Valencia (1867-1967)*, València, Universitat de València.
- ALCOBÉ (1984): Josep Alcobé, «Pepita Úriz: una professora d'Escola Normal dels anys 20», dins *Actes de les cinquenes jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, Vic, Eumo, 1984, vol. III, p. 206-211.
- BARRULL (2000): Jaume Barrull Pelegrí, «Úriz Pi, Josefa», dins Maria Teresa Martínez de Sas i Pelai Pagès (eds.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- CASALS (2006): Quintí Casals Bergés, *Tots a l'escola? El sistema educatiu liberal en la Lleida del XIX*. València, Universitat de València.
- CASALS (2010a): Quintí Casals Bergés, «Josepa (Pepita) Úriz i Pi», dins *Dones de Lleida: de la Restauració a la Guerra Civil*, Lleida, Alfàzeta, pp. 97-103.
- CASALS (2010b): Quintí Casals Bergés, «Dona, educació i ciència», dins *Dones de Lleida: de la Restauració a la Guerra Civil*, Lleida, Alfàzeta, p. 57-89.
- GONZÁLEZ (2010): Teresa González Pérez, «Aprender a enseñar en el siglo XIX: la formación inicial de las maestras españolas», *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 13 (4), p. 133-143. [Consulta: 12 novembre 2016]. En línia: http://www.aufop.com/aufop/uploaded_files/articulos/1291992868.pdf.
- JIMÉNEZ MIER (2007): Fernando Jiménez Mier, *BATEC. Historia de vida de un grupo de maestros*, Lleida, 2007.
- JIMÉNEZ MIER (2014), Fernando Jiménez Mier, «D'un temps, d'un compromís: 80 anys de sindicalisme i renovació pedagògica a les terres de Lleida», *Shikar*, 1, p. 78-83.
- MARTORELL (2016): Manuel Martorell, *Pepita i Elisa Úriz Pi: de Badostain a Berlín Oriental. Història i compromís de les germanes Úriz*. [Consulta: 12 novembre 2016]. En línia: <http://www.badostain.net/Exposiciones/BadostainaBerlin/introduccion.html>.
- MIÑAMBRES (1994): Amparo Miñambres, *L'Escola Normal de Lleida (1841-1940)*, Lleida, Universitat de Lleida.
- SAGUÉS (2010): Joan Sagués, «Pepita Úriz Pi», dins Teresa Vinyoles i Núria Jornet Benito (dirs.), *Diccionari Biogràfic de Dones*, Castelló de la Plana, Xarxa Vives d'Universitats [Consulta: 12 novembre 2016]. En línia: http://www.dbd.cat/fitxa_biografies.php?id=1239.